

8.



Történelem

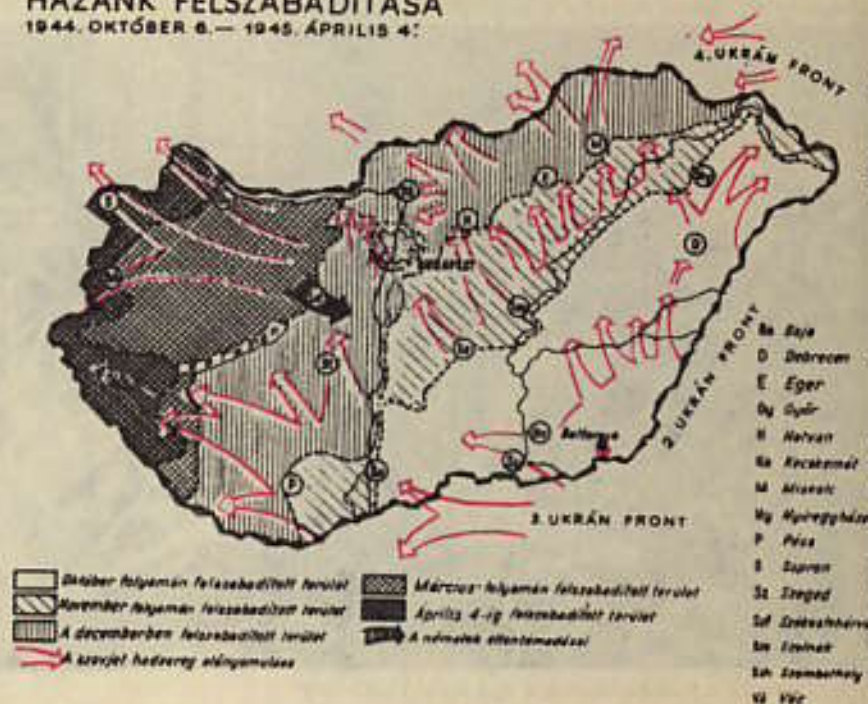


Az ellenforradalmi rendszer végnapjai

A magyar uralkodó osztály elvakult szovjetgyűlölete miatt Magyarország már Hitler utolsó csatlósa, pedig a szovjet ágyúk 1944 nyarán már a magyar határ közel dörögtek. Ebben a helyzetben a magyar kormány még mindig nem tudtásánni magát arra, hogy kilépjen a háborúból, sőt szeptember végéig újabb hadsereget vonultatott fel a német arcvonal támogatására. 1944 szeptember végén és október elejére a szovjet csapatok több ponton elérték Magyarország határát. Ez megteremtette hazánk felszabadításának kedvező feltételeit. A frontokon elszenvedett súlyos vereségek nyilvánvalóvá tették, hogy a németek elvesztik a háborút. Ezért Horthy kísérletet tett arra, hogy az uralkodó rendszert átmentse a háború utáni időkre. 1944. október 15-én rádióan keresztül bejelentette, hogy fegyverszünetet kér a szovjet hadvezetőségtől. Mivel azonban sem a dolgozó tömegeket, sem a hadsereget nem mozgósította a németek elleni szembefordulásra, próbálkozása elbukott. A németek arra kényszerítették Horthyt, hogy adja át a hatalmat a nyilasok vezetőjének, Szálasinak és a nyilaskeresztes pártnak. A nyilasok ezután

HAZÁNK FELSZABADÍTÁSA

1944. OKTÓBER 6. — 1945. ÁPRILIS 4.



alóságos rémuralmat teremtettek a fővárosban és az ellenőrzésük alatt maradt országrészekben. Szünet nélkül folyt a gyilkolás, a hazafiak kivégzése, nemzeti kincsek és vagyonunk Németországba való kiharcolása, amit csak az MKP által szervezett ellenállási mozgalom igyekezett akadályozni.

felszabadító harc szakaszai

A felszabadító harcok első szakaszában — 1944. október 6-tól — a 4. Ukrán Front csapatai Munkács és Ungvár elfoglalása után felszabadították Kárpát-Ukrajnát. Ezekben a harcokban súlyos veszteséget okoztak a németeknek, és szétverték az orosz magyar hadsereget. A 2. Ukrán Front csapatai Erdély felől, Battonyánál lépték át a határt. A hadsereg balszárnya október első felében elfoglalta Szegedet, jobbszárnya — nagy páncélosesata után — október második felében felszabadította Debrecen-t. A hadsereg egységei még novemberben megközelítették a fővárost. A 2. Ukrán Front csapatai Szolnoknál keltek át a Tiszán, és december elején Vácnál elérték a Dunát. A 3. Ukrán Front egységei délről nyomultak előre. Bajánál átkeltek a Dunán, s észak felé törtek tovább. Majd egyesültek a 2. Ukrán Front csapataival. Ezzel befejeződött Budapest bekerítése, és megkezdődött a felszabadító harcok második szakasza: a főváros felszabadítása. A szovjet csapatok a sokat szenvedő



A szovjet parlamenterek meggyilkolása (Ék Sándor rajza)

polgári lakosságot, a történelmi és kulturális értékeket kímélni akarták. Ezért fegyverszüneti tárgyalásokra kényszerítve a németeket, ún. *parlamentereket* küldtek a németekhez, hogy a főváros békés átadásáról tárgyaljanak. A fasiszták azonban a parlamentereket — Osztya kőt és a magyar származású Steinmetz kapitányt — galádul meggyilkolták.

Ezután került sor *Budapest ostromára*. A szovjet hadvezetőség a főváros peremterületein felállított nehéztüzérséget nem vetette be. Ehelyett házról házra, utcáról utcára sok véráldozattal járó közelharcot vívtak a szovjet katonák a fasisztákkal. Hosszú hetek súlyos harcai után *Pest felszabadult*. Ezután a fasiszták még nagyobb dühvel pusztították Budát és lakosságát. Ekkor robbantották fel a Duna hídjait. (A Margit-híd kivételével, amelyet a rajta levő emberekkel és járművekkel együtt már előbb a levegőbe repítettek.) Az esztelen pusztítás azonban már nem tudta megakadályozni az *egész főváros felszabadítását*, ami 1945. február 13-án következett be. Budapest felszabadításában a szovjet csapatok oldalán kb. kétezer magyar katona is részt vett. Közülük több mint hatszázan haltak hősi halált.

Ezután kezdődött hazánk *felszabadításának harmadik szakasza* — a fasiszták kiűzése az egész ország területéről. A németek még egy utolsó ellentámadást indítottak Székesfehérvár térségében, hogy megakadályozzák a szovjet csapatok előretörését. Tervük azonban meghiúsult. A március közepén megindított hatalmas szovjet támadás az osztrák határig űzte a fasisztákat. 1945. április 4-én az ország egész területén felszabadult. A felszabadító harcokban román, bolgár, jugoszláv hősök is részt vettek.



Budapest képe a felszabadulás után a felrobbantott Lánchiddal

FELADAT: Gyűjtsetek adatokat lakóhelyetek felszabadításáról!

Felszabadulásunk történelmi jelentősége

Századokon át pusztították, kizsákmányolták népünket az idegen elnyomók és a hazai uralkodó osztályok. A felszabadulás hosszú történelmi időszak béklyóit szakította szét, amikor megdöntötte a Horthy-fasizmust és a Szálasi-féle rémuralmat.

Szabaddá vált az út a Dózsa, Rákóczi, Kossuth és az 1919-es kommunisták nyomdokain járó igaz hazafiak előtt. Népünk a Magyar Kommunista Párt vezetésével hozzáfoghatott az úri Magyarországtól ránk maradt súlyos feladatok megoldásához. *1945. április 4-e történelmünk legragyogóbb napja, népünk legnagyobb ünnepe.*

- VÁLASZOLJ! 1. A térkép alapján ismertesd hazánk felszabadításának egyes szakaszait!
2. Mi volt a szerepe a magyar partizánoknak hazánk felszabadításában?
3. Mi a történelmi jelentősége hazánk felszabadításának?

FELADAT: Lakóhelyem szabadult fel.
Felszabadításában a
.....
vett részt.

Bíró Ferencné

Történelem és állampolgári ismeretek 8.

I. kötet



27. A világháború utolsó szakasza. Hazánk felszabadulása

Hadműveletek Magyarország területén

Kövessétek nyomon a felszabadító hadműveleteket 1944. szeptember 23-tól decemberig! (KTA)





Október 10–15. között Debrecen környékén a háború egyik legjelentősebb páncélos csatája zajlott le. Az ütközet súlyos harcok után a szovjet csapatok győzelmével végződött. Október 19-én felszabadult Debrecen.

A szovjet csapatok októberben 250–270 km-t nyomultak előre nyugati irányba és november elsején kísérletet tettek arra, hogy „menetből” elfoglalják Budapestet. Ezt nem sikerült megvalósítani, mert a német főparancsnokság jelentős erőket összpontosított a fővárosba és környékére. Hitler elrendelte, hogy Budapestet háztól házig harcolva kell védeni.

Szállási mít sem törődve a lakossággal, a műemlékekkel, hozzájárult ahhoz, hogy a németek Budapestet „erődde” nyilvánítsák.

A 2. és 3. Ukrán Front csapatai december 26-án bezárták a gyűrűt a főváros körül.

A magyar fegyveres ellenállás

1944. november elején a Magyar Frontba tömörült ellenállási erők megalakították a *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságát* Bajcsy-Zsilinszky Endre  elnöklétével. A bizottság katonai vezérkarát Kiss János  altábornagy, Nagy Jenő  ezredes és Tartsay Vilmos  százados alkották. Tervet dolgoztak ki arra, hogy „folyosót” nyitnak a szovjet csapatok számára a fővárosban.

Egy áruházi tiszt azonban mindenről tájékoztatta a nyilasokat, akik Bajcsy-Zsilinszkyt és a katonai vezérkar tagjait elfogták. A tisztet december 8-án,

Parlamenterek a főváros előtt

A magyar főváros ostroma előtt Malinovszkij és Tolbuhin marsallok december 27-én fegyverletételre szólították fel a bekerített ellenséges alakulatokat. Kijelentették, hogy biztosítják a harcot beszüntető valamennyi tábornok, tiszt és katona életét. A német hadifoglyoknak ígéretet tettek arra, hogy a háború után hazatérhetnek, a magyarok pedig nem is kerülnek hadifogságba, hanem kihallgatás és ellenőrzés után azonnal szabadok lesznek és otthonukba távozhatnak.

A szovjet parancsnokság december 29-én parlamentereket küldött át a frontvonalakon, Steinmetz Miklós és Ilja Osztyapenko századosokat. A fehér zászlóval és fehér karszalaggal ellátott hadiköveteket az SS-katonák meggyilkolták. Ezután megkezdődött a főváros ostroma.

Város a pincékben

Amikor december végén elkezdődött Budapest ostroma, a főváros egész lakossága a föld alá menekült. Másfél millió ember húzódott meg a pincékben, ahol éhezve töltötték a végtelennek tűnő nappalokat és éjszakákat. Budapesten megbénult a közlekedés, az áram- és a gázszolgáltatás. A járdákon szeméthegek tornyosultak, állati tetemek heverték szerteszét. Az útesteken szétlőtt harckocsik, ágyúk, drótakadályok, barikádok. A hóval borított aknáknak naponta szedték áldozataikat.

A szovjet katonáknak minden egyes épületért külön kellett harcolniuk, a padlástól a pincéig megtisztítva a házakat a német alakulatoktól. „Nem ritka az olyan eset, hogy a házak földszintjén németek, az első

Bajcsy-Zsilinszky Endrét december 24-én kivégezték.
A vidéki körzetekben 8 nagyobb, helyi erőkből
toborzódott partizáncsoport működött, kb. 600 fővel.

Bajcsy-Zsilinszky Endre



Budapest a felrobbantott hidakkal



emeleten oroszok vannak, és a II. emeleten ismét németek védekeznek” — írta az egykorú szovjet hadijelentés.

1945. január 18-án a szovjet csapatok elérték a Duna vonalát, és Pest felszabadult. A németek, hogy visszavonulásukat fedezzék, felrobbantották az akkor még álló Erzsébet- és Lánchidat. Ezzel a főváros összes hídja a hullámsírba süllyedt.

A budai oldalon a magaslatok, a Citadella, a Vár és annak alagútrendszere, a vastag középkori építmények és a szűk utcák a fasiszta védők számára kedvező körülményeket jelentettek.

Budapest felszabadulása 1945. (január—február)





Nógrádi Sándor



Váriházy Oszkár



Uszta Gyula



Szőnyi Márton

1945. április 4.

A szovjet katonai alakulatok rendkívül nehéz küzdelemben foglalták el a fasiszták utolsó bástyáját: a Várhegyet. **Február 13-án a magyar főváros felszabadult.**

Amikor Budapesten elhallgattak a fegyverek, és az emberek lassan kimerészkedtek a pincékből, még folytak a balatoni hadművelet véres csatái. A náci vezetés 1945. február végén a *Balaton és a Velencei-tó* között vonta össze legjobb páncélos alakulatait. A német támadás célja az volt, hogy visszafoglalják Budapestet. 5000 löveg és aknavető, 800 repülőgép támogatásával indult rohamra a náci hadsereg. A támadást a szovjet csapatok szívós védekezése megállította. A **Vörös Hadsereg ellentámadása** olyan lendülettel haladt tovább, hogy március 26-án — egyetlen napon — több mint 100 helység szabadult fel. Április 2-án a szovjet és bolgár csapatok felszabadították *Nagykanizsát*. Ezzel végleg megpecsételődött a Balatontól nyugatra és délnyugatra védekező hitleristák sorsa. Fejvesztetten menekültek, és magyar területen meg sem kísérelték már az ellenállást.

Április 4-én a szovjet Tájékoztatói Iroda jelentette, hogy a 2. és 3. Ukrán Front csapatai befejezték Magyarország egész területének felszabadítását a német megszállás alól.

Buda felszabadításában a Déli pályaudvar harcában részt vett a *Váriházy Oszkár* vezette *Budai Önkéntes Ezred is*.

Az országban az egyik legjelentősebb partizáncsoport a miskolci **MOKÁN KOMITÉ** (Magyarországi Kommunisták Antináci Komitéja) volt. *Sárisápon* és környékén a bányász partizánok a német szálláshelyeket aláaknázták és felrobbantották, több száz náci katonát pusztítottak el, megmentették a bánya felszerelését az elhurcolástól. Harci csoportok tevékenykedtek *Balassagyarmat, Salgótarján, Pécs, Szekszárd és Komárom—Érsekújvár* térségében is. A KMP Külföldi Bizottsága az ukrán partizánmozgalom törzsével együttműködve, 14 ejtőernyős csoportot vettett harcba. *Nógrádi Sándor* egysége *Salgótarján* környékén, *Uszta Gyula* Rákóczi-osztaga *Kárpát-Ukrajnában*, *Fábry József* Petőfi-csoportja *Szlovákiában* harcolt a német és magyar katonaság, a karhatalom ellen.

Tragikusan végződött *Szőnyi Márton* volt repülőstiszt és 12 partizán társának küzdelme. *Borsodszentgyörgy* és *Hangony* határában ereszkedtek le ejtőernyővel. De felfedezték a csendőrök és az SS-ek, elfogták, majd kivégezték őket. Több ezer magyar harcolt *Szlovákia* területén is szovjet és szlovák partizáncsoportokban. A magyar partizánmozgalom katonailag nem mért megrendítő csapásokat a fasisztákra, a harc politikai és erkölcsi hatása mégis jelentékeny volt. A partizánok példája nyomán sokan megtagadták a beszolgáltatást, elrejtették a terményeket, megtagadták az erődítési munkálatokat, nem jelentek meg a behívóparancsra és nem követték a kiűritési utasításokat.

A végső roham

1944 utolsó hónapjaiban az antifasiszta szövetség hadseregei minden fronton elérték Németország határait, s végső rohamra sorakoztak fel a náci birodalom megdöntésére (KTA).

Ez időre szétesett a hitleri Németország szövetségi rendszere. *Finnország* 1944 szeptemberében fegyverszünetet kötött a Szovjetunióval. *Romániában* augusztus 23-án, *Bulgáriában* szeptember 9-én antifasiszta kormányok kerültek hatalomra. Mindkét ország jelentős haderővel bekapcsolódott a háborúba a Szovjetunió oldalán.

A berlini csata

A szovjet csapatok 1945. április 16-án döntő támadásra indultak *Berlin* elfoglalására. Április 25-ére bezárult a gyűrű a birodalmi főváros körül. Ugyanezen a napon az *Elba* mentén találkoztak a szovjet és amerikai csapatok. A szövetséges erők Németországot kettévágták.

Április 30-án már Berlin központjában folyt a harc. 14 óra 25 perckor kitűzték a vörös zászlót a *Birodalmi Gyűlés épületének kupolájára*.

Hitler ugyanezen a napon öngyilkos lett. Május 2-án 15 órakor a fővárosban és környékén megszűnt az ellenállás. **1945. május 9-én, éjfél után néhány perccel aláírták a fasiszta Németország feltétel nélküli fegyverletételéről szóló okmányt.**

A távol-keleti háború vége: 1945. szeptember 2.

1944 elejétől az amerikaiak támadó hadműveleteket folytattak a *Csendes-óceán térségében* és *Burmában*, sorra foglalták vissza a háború elején elvesztett szigeteket és szigetcsoportokat.

A japán flotta újra súlyos veszteségeket szenvedett. A szövetségesek Japán felé közeledtek.

Számos amerikai katonai vezető attól tartott, hogy partraszállás esetén igen súlyos véráldozatokkal járó ütközetek alakulhatnak ki, ezért számoltak a Szovjetunió bekapcsolódásával és az időközben feltalált atombomba bevetésével. Ez utóbbira ténylegesen nem volt már szükség, hiszen a japán hajóhad kilenczeted részét elsüllyesztették vagy megrongálták, a japán tengeri és légi erőt megbénították, az ipart romokká zúzták.

A jaltai konferencia

1945 elején megkezdődött a hitleri Németország elleni végső ostrom. Szükségessé vált, hogy az antifasiszta szövetség vezető államférfiai ismét tanácskozzanak, most már nem a hadműveletek egyeztetéséről, hanem a háború utáni rendezés kérdéseiről.

1945 februárjában a *Krím félszigeten* levő *Jaltában* találkozott *Sztálin, Churchill és Roosevelt*.

Megegyeztek abban, hogy Németországot megszállási övezetekre osztják. Az országot három, illetve négy hatalom (Franciaországot is bevonták) képviselőiből alakult Németországi Szövetséges Ellenőrző Tanács igazgatja. Kimondták, hogy leszerelik a német fegyveres erőket, felszámolják a nácizmust. Megfogadták: „Eltöröljük a föld színéről a náci pártot, a náci törvényeket, a náci szervezeteket, a náci intézményeket.” A három államférfi megállapodott az Egyesült Nemzetek Szervezetének létrehozásában és a fontosabb ügyrendi eljárásaiban. Jaltában nyilatkozatot fogadtak el a felszabadított Európáról. Ez minden országnak, minden népnek jogot biztosított, hogy olyan kormányformát válasszon, amelyet akar. A nyilatkozat alapján a felszabadított országokban olyan kormányok vették át a hatalmat, amelyek összefogták az összes antifasiszta és demokratikus erőt.

Tekintsétek át a KTA segítségével az antifasiszta koalíció hadseregeinek helyzetét a végső roham előtt! Foglaltátok össze a második világháború utolsó szakaszának döntő eseményeit!

A Szovjetunió felszabadító harcainak színterei

1944-ben
.....
.....
.....
1945-ben
.....
.....
.....
.....



Churchill, Roosevelt és Sztálin a jaltai konferencián

Az összeomlás bizonyos volt. Az atombombát mégis bevetették augusztus 6-án Hiroshima, augusztus 9-én Nagaszaki ellen. Az atombomba bevetése azonnal véget vetett a fanatikus japán ellenállásnak. Ezt a lépést ugyanakkor az amerikai vezetés már a háború utáni időszakra szóló fenyegetésnek is szánta. Az előzetes megállapodások alapján augusztus 8-án a Szovjetunió hadat üzent Japánnak. Augusztus 9-én a szovjet csapatok megkezdték a támadást a Mandzsúriában állomásozó Kvantung hadsereg ellen. Ez volt a végső csapás a japán fegyveres erőkre. Szeptember 2-án Japán feltétel nélkül letette a fegyvert.

Milyen célokért küzdöttek a fasiszta Németország és szövetségesei?

Milyen célokért harcoltak az antifasiszta koalíció tagjai?

Milyen szerepe volt a Szovjetunióknak a fasiszmus feletti győzelemben?

Mussolini és az olasz fasiszmus végnapjai

1945. április elején az angol—amerikai csapatok Olaszországban is támadásba indultak. Április 25-én az *Olasz Kommunista Párt* és baloldali szövetséges németek által megszállt Észak-Olaszországban bantották a nemzeti felkelést. A partizánok ellenálló erői már a szövetséges csapatok odaérte előtt birtokukba vették *Milánót* és *Velencét*. A végén olasz partizánok egy csoportja elfogta a német katonasági ítélet alapján kivégeztette *Mussolinit*, a testét Milánó főterén közszemlére tették ki. 1945. szeptember 2-án az olaszországi német csapatok letették a fegyvert az angol—amerikai főparancsnokság elől.

A potsdami konferencia

1945. július 17-től augusztus 2-ig az antihitleri nagyhatalmak vezetői a Berlin melletti *Potsdam* városban tanácskoztak. Elfogadták német—lengyel határok az *Odera—Neisse* folyó vonalát. Kialakították a német szállási övezeteket Németországban, és megállapították Berlin négyhatalmi megszállásában. A tanácskozás jövöhagyta a Jaltában megfogalmazott irányelveket.

Készíts vázlatot az antifasiszta koalíció szerződéséről a fasiszmus megsemmisítésében!

apatok
25-én
gesei a
kírob-
az el-
kezése
Április
népbí-
holt-
Május
fegy-

siszta
mban
rként
meg-
eztek
kozás
eket.

ről a



Berlin, 1945. május 9.



Atomtámadás Japán ellen

„Egyszerre villanás vakított el — írta egy szemtanú —, melyet rögtön egy másik követett. A kert árnyai eltűntek. A tárgyakat nem lehetett megkülönböztetni. Azonnal felugrottam, hogy meneküljek, de utamat romok és leszakadt gerendák zárták el.” A villanás egy tizedred másodpercig tartott, majd láthatatlan hullámokban elviselhetetlen hőség zúdult a városra. Jóformán senki sem érezte a robbanás hangját, olyan fülsiketítő volt. „Kétszáz méterre a középonttól — olvashatjuk egy másik szemtanú elbeszélésében — még most is látok egy árnyat, amely pontosan egy ember alakját ábrázolja, amint ott ül a gránitlépcsőn. Hirtelen ott termett előtte egy másik, és megállt. Amikor a légnomás a köhöz szorította őket, mindketten ott hagyták testük lenyomatát. Nem láttam mást, csak ezt a két embert. A romokból megfékezhetetlen tűz csapott ki, majd ólomszínű eső következett, de nem oltotta el a tüzet, hanem minden cseppjével az atomhalált terjesztette.”

Beszélgétek meg az atomtámadás célját és következményeit!

◀ *A háború vége*

A KIADÓ AZ OLVASÓHOZ

Nyolcadik esztendeje, hogy megjelenik az „Évfordulók” című kötet. Aki egymás mellé helyezi a polcokon a köteteket, a magyar történelem, a világtörténelem – s persze haza és nagyvilág történetében elsőnek a munkásmozgalom eseménysora – „csillagos napjairól” keres adatot, tömör összefoglalást, könnyen megleli. Az irodalom, a művészet, a tudomány sok nagy alakjának rövid életrajza is megtalálható a kötetekben. Természetesen minden olvasója tudja: lehetetlen minden évfordulóról megemlékezni, mindenki számára kielégítő válogatást adni.

A széles tárgykörű kiadvány elsősorban a kerek évfordulókról emlékezik meg kötetenként negyven-ötven írásban. Az évek egymásra hullnak, a kötetek egymás mellé sorakoznak – együtt afféle gyűjteményes kiskönyvtár, többszáz téma rövid összefoglalása a sorozat. Az 1977-es kötettől kezdve mutatót közlünk az előző évek cikkeiről, hogy az olvasónak könnyebb legyen megtalálni a keresett évfordulókat, témákat, cikkeket.

0,- Ft

Kossuth

Évfordulók

1980

ünnepe

Az ország felszabadulása 1944 őszén kezdődött meg; a szovjet hadsereg egységei, a 18. páncélos hadtest katonái Battonyánál 1944. szeptember 23-án 10 óra 30 perckor léptek magyar földre. A szovjet csapatok nem vonultak be azonnal a községbe, elvégezték előbb a szükséges felderítést, néhány kilométerrel előbb megálltak. A község dolgozó népe a helyén maradt, csak a horthysta vezetők, meg néhány, az ostoba rémhírektől megfélemlített ember menekült el szeptember harmadik hetében, közvetlenül a csendőrök távozása előtt... Ottmaradt néhány értelmiségi is, nem hallgattak a „totális kiürítési parancsra”. Szeptember 26-án indultak el a szovjet csapatok a község felé. Egy akkori battonyai munkásember, ma az ország külügyminisztere, Puja Frigyes így írt erről a napról: „A község keleti szélén, a köves úton a »község népe nevében« dr. Elesánszky Kázmér főszolgabíró, Fodor Mihály községi bíró és Klivényi Lajos prépost fogadta a szovjet csapatokat. A fogadó bizottság mögött az úton és a járdákon néhány száz ember verődött össze, s kíváncsian lesté a fejleményeket. Amikor a dzsipek a fogadó bizottság elé értek, a község előre kinevezett katonai parancsnoka, egy magas, kopaszodó alezredes ugrott le a gépkocsiról, s katonatisztek kíséretében a fogadó bizottsághoz lépett. Néhány szót mondott nekik, amit egy gyerekképű alhadnagy fordított magyarra. Aztán kezét fogott mindhárommal, s Elesánszkyt maga mellé invitálta a dzsipre. A főszolgabíró riadt arccal nézett körül, nyilván azt hitte, hogy többé nem látja a szívéhez oly közel álló községet. De csalódott. A szovjet parancsnok a főszolgabírót egyenesen a község házára vitte, s nyomban kinevezte Battonya község közigazgatásának fejevé. Még aznap körüljárta a községet a kisbíró, s kihirdette a városparancsnok döntését. Elesánszky is felhívással fordult a város népéhez, felszólította az embereket, hogy szolgáltassanak be minden fegyvert, s mindenki folytassa a munkát ott, ahol abbahagyta.” Másnap plakátok árasztották el a házfalakat, közöttük a legfontosabb a Vörös Hadseregnek az a plakátja volt, amelyben felhívással fordult

a magyar néphez. A hirdetés a munka folytatását kérte, s bizonyossága volt annak, hogy a nácikat elűző hadsereg nem hódítóként, hanem felszabadítóként érkezett.

Az első felszabadított város Makó volt. Itt egy régi ellenzéki polgárembert, Könyves-Kolonics Józsefet nevezték ki polgári városparancsnokká. Október 15-én a már felszabadult Orosházán megjelent az új életet kezdő ország első napilapja, a *Népakarat*. Vezércikke „Út a jövőbe” címmel jelent meg, és negyedik oldalán a következő rövid cikkekét közölte: „Elvtárs, szólj te is! Mostanáig hallgatnod kellett. Ezután bátran megnyilatkozhatasz. Elmondhatod érzéseidet, gondolataidat. Közölheted szándékaidat. Lapunk nem valamely klikk szolgálatában áll, hanem a kollektív munkásság sajtóorgánuma. Függetlenül minden cenzúrától, szabadon nyilváníthatod véleményedet. Több szem többet lát. Ha mindnyájan hozzászólunk aktuális problémáinkhoz, bizonyítanánk nagyobb lépéseket tehetünk célkitűzéseink felé. A felszabadított gondolat a szabad cselekvés előhírnöke. Ha gondolatodat nyilvánítod, másokat is cselekvésre serkentesz. Mennél többen gondolkodunk és cselekszünk, annál szebb, nagyobb eredményeket érünk el. Elvtárs, várjuk soraidat!”

A munka mindenütt megindult a felszabadult országrészekben. Szeged, Debrecen, Baja, Kecskemét, Szolnok, Pécs, Kaposvár, Szekszárd – december első napjaira már városok, községek egész sora indulhat el az új élet útján.

A párttörténet írja erről az időről: „Elsőként a Kommunista Párt kezdi meg működését, 25 évi illegalitás után először szabadon. Elsőként fog hozzá az újjáépítéshez és az új hatalom megteremtéséhez. Újjáélednek a szakszervezetek, majd megkezdik tevékenységét a Szociáldemokrata Párt. Később létrejönnek – nem egy helyen a kommunisták ösztönzésére és segítségével – a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt helyi csoportjai is... A nemzeti újjáépítés nagy ügye és a nácik elleni háborúba való bekapcsolódás új központi hatalom, új magyar állam megteremtését követeli. Világos programot kell előterjeszteni a nemzeti erők összefogására, az ország újjáépítésére.”

A jövődőt, a követendő utat a kommunisták mutatták. Szegeden adták ki a Magyar Kommunista Párt programjavaslatát 1944 novemberében „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja” címen. Ezt a javaslatot – jelentéktelen változtatásokkal – elfogadta a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front is – ezt a népfrent jellegű szervezetet 1944. december 2-án alakították meg Szegeden a Magyar Kommunista Párt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazdapárt, a Nem-



Felszabadulási Emlékmű a budapesti Gellérthegyen

zeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a szabad szakszervezetek képviselői. (Erdei Ferenc, a Nemzeti Parasztpárt egyik vezetője, aki abban az időben a demokratikus pártok szegedi lapjának, a *Délmagyarországnak* a főszerkesztője volt, egyik cikkében azt írta, hogy a két „bűvös” szó, amit a régi rendszer olyan félelmetesnek kezelt, a paraszt és a kommunista, a munkás, most elűzhetetlenül és végérvényesen a történelem színpadára lépett.)

A dolgozó százazrekben felébred a hatalom közvetlen gyakorlásának igénye, a munkások és parasztok a felszabadult falvakban és városokban maguk veszik kezükbe sorsuk irányítását. Decemberben – a kommunisták kezdeményezésére, az ő tevékenységük eredményeként – választásokat előkészítő bizottságokat küld a már felszabadult országrész helységeibe az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága; és 1944. december 21-én összeül a Debreceni Református Kollégium oratóriumában az Ideiglenes Nemzetgyűlés. A nemzetgyűlés a magyar államszuverenitás kizárólagos képviselőjévé nyilvánítja magát, és szöveget intéz a magyar néphez.

A felszabadulás utáni első hónapokról pontos képet rajzol Donáth Ferenc: „Az Ideiglenes Nemzeti Kormány nem a burzsoázia kormánya, ha benne időlegesen a magántulajdonon alapuló társadalmi rend hívei vannak is többségben. A kormányban ott vannak a kommunisták is; programja visszhangra talál a dolgozók között; a nagybirtok felosztásának meghirdetése a parasztok legfőbb vágyát fejezi ki. A kormány programja azt fejezi ki, amit a nép többsége akar.”

1945. január 4-én a kormány rendeletet ad ki a közigazgatás újjászervezéséről: a felszabadult magyar földön erőteljesebben hallatja szavát-akarátát a központi hatalom. Ez már a népmozgalom második szakasza, amelyben a földért vívott harc dominál. Donáth Ferenc írja: „A népmozgalom második szakaszában megváltozik a népi szervek jellege. A nemzeti bizottságokban keveredik a koalíciós és a népi jelleg, tagjait általában a pártok vezetőségei delegálják – de nem hivatásos politikusok, többségükben kétkezi dolgozók –, változik szociális összetétele, alakulásának módja, sőt bizonyos mértékig osztálybázisa is. Am történelmileg valóban lényeges, kiemelkedő jelentőségű az a közös tendencia, amely a népmozgalom mindkét szakaszában érvényesül, és egybefűzi azokat. Nevezetesen a dolgozóknak az a törekvése, hogy közvetlenül részt vegyenek a hatalom gyakorlásában; olyan szervezeteket hozzanak létre, vagy a meglévőt olyanokká alakítsák, amelyek megbízatásukat közvetlenül a néptől származtatják, fe-

felelősséget a néppel szemben érznek, s amelyek maguk alá rendelik, ellenőrzik, irányítják az igazgatás hivatásos szerveit."

A felszabadult területeken a kommunisták és a parasztpártiak tevékeny közreműködésével végre „eldől a történelmi per a földért”. 1945. március 17-én a minisztertanács rendkívüli ülése elfogadja a földreformról szóló 600/1945. számú rendeletet. Végrehajtását az Országos Földbirtokrendező Tanács, a megyei földbirtokrendező tanácsok és a községi földigénylő bizottságok hatáskörébe utalja. A földreform során kereken 5,6 millió katasztrális holdat sajátítottak ki, igaz, ennek mintegy negyven százaléka egyéneknek nem juttatható legelő, erdő, nádas, terméketlen terület. Összesen 3 258 738 katasztrális holdat osztottak ki 642 342 személy között, több mint 380 000 a gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok száma (a többiek kisbirtokosok, szegődményesek és kisiparosok, képesített gazdák és erdészeti alkalmazottak) – először érvényesül az elv: a föld azé, aki megműveli.

Történelmi véletlennek is tekinthető, hogy az Országos Földbirtokrendező Tanács, amelynek fő feladata a földreform végrehajtásának központi irányítása (tagjai: Veres Péter, Nagy Ferenc, Donáth Ferenc, Takács József és Kerék Mihály), éppen április 4-én ül össze alakuló ülésre. 1945. április 4-én, azon a napon, amikor a Vas megyei Nemesmedves község határából is elúzik a szovjet katonák a náciakat és magyar szolgálókat. És ugyane nap délutánján adták nyomdába a Magyar Kommunista Párt központi napilapja, a *Szabad Nép* ama számának kéziratát, mely lapszámot az egész első oldalon átmenő nagybetűs szalagcím különböztette meg a többitől: „Egész Magyarország felszabadult”. A vezércikk címe: „Szabad ország”. Első mondataiban így mondja el a történelmi sorsfordulat lényegét: „Magyarország földjét nem tapossa többé egyetlen terrorlegény csizmája sem. Bukarest, Szófia, Belgrád, Varsó és Budapest diadalmos megvívása után a Vörös Hadsereg Bécs és Berlin kapuit döngeti... Magyarország teljes földszabadulásának napja történelmünk legjelentősebb dátuma lett...”

Irodalom: A felszabadulás krónikája. Kossuth Könyvkiadó 1970.

A szocializmus útján. Akadémiai Kiadó 1970.

Donáth Ferenc: Demokratikus földreform Magyarországon 1945–1947. Akadémiai Kiadó 1969.

A munkásosztály az újjáépítésért 1945–1946. Kossuth Könyvkiadó 1960.

A magyar népi demokrácia története 1944–1962. Kossuth Könyvkiadó 1978.